

جستارهای شهرسازی

فصلنامه تحلیلی، پژوهشی معماری و شهرسازی
سال یازدهم، شماره ۳۷ و ۳۸، بهار ۱۳۹۱، ۴۰۰۰ تومان

سیروس باور، نوید پورمحمد رضا، سمیه تاجیک، عرفانه توافقی جهرمی،
محمدحسین جهانشاهی، سارا دادپور، الهام رحمت آبادی، شکبیا شاهبختی،
آزاده شاهچراغی، تینا شمسایی مهرجان، پردیس شولی، حبیب الله شبانی،
مهدی شبانی، عاطفه صداقتی، محمد مهدی محمودی، اسکند مختاری،
بهروز مریباغی، جواد مهدی زاده، محسن میرحیدر، صدیقه میمنندی پاریزی،
مهرداد هاشم زاده همایونی، سیدرضا هاشمی

باز آفرینی ارزش‌های کالبدی-عملکردی

خیابان مولوی تهران

محمد مهدی محمودی، عرفانه توافقی >

چکیده

خیابان مولوی به عنوان یکی از قدیمی‌ترین معابر شهر تهران از جایگاه ویژه‌ای در هسته تاریخی و بافت کهن شهری برخوردار است. اما متأسفانه ارزش‌های فضایی خیابان که ریشه در مجموعه به هم پیوسته‌ای از عوامل اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و ترافیکی دارد، در چند دهه اخیر نادیده گرفته شده‌اند و امروزه محور مولوی و محلات مجاور آن، صورتی آشفته و پریشان دارد و ارزش خاصی را به منزله فضای شهری عرضه نمی‌کند. در این راستا اصلاح روند فعلی، تثبیت ارزش‌های کالبدی-فضایی موجود و تقویت پویایی و افزایش کارایی خیابان، به عنوان محور اصلی مطالعه مد نظر قرار گرفته است.

بیان مسئله

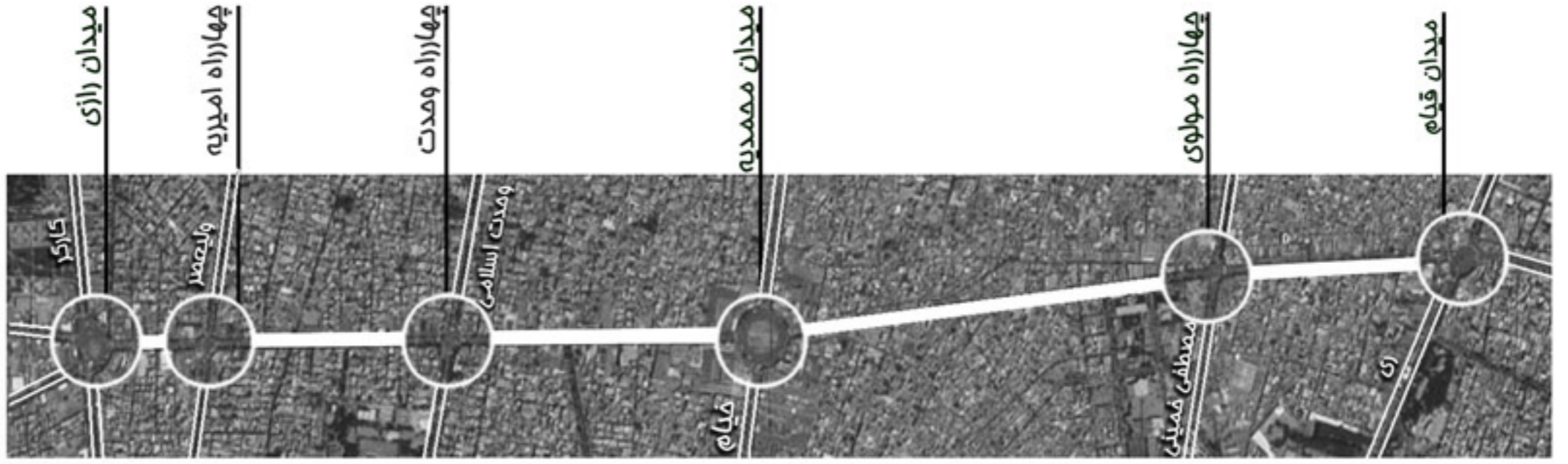
وجود مشکلات متعدد اجتماعی، اقتصادی منجر به فرسودگی کالبد و کاهش کیفیت زندگی در این منطقه گردیده، تا جایی که بسیاری از واحدهای مسکونی و تجاری، متروکه و مخروبه و در مواردی نیز تبدیل به کارگاه‌های صنعتی و انبار بازاریان گشته‌اند، فضاها و مکان‌های شاخص و ارزشمند موجود نیز، عموماً چهره از کف داده و نقش چندانی در حیات و کارایی خیابان ندارند، این امر سبب افت کیفیت سکونت و جایگزین شدن ساکنین اصلی با مهاجرینی گردیده که تعلق خاطری به محله ندارند و ادامه روند فعلی موجب از میان رفتن فضاهای آشنا و شکل‌گیری فضاهایی می‌گردد که فاقد احساس امنیت می‌باشند. اما علاوه بر فرسودگی کالبد به علت نبود ضابطه و قاعده معینی، ساختمان‌های جدیدالحدث نیز عمدتاً شتابزده و بدون ارتباط با ارزش‌های فضایی خیابان ساخته می‌شوند از این‌رو در حال حاضر بدنه خیابان صورتی ناهماهنگ دارد. مضاف بر اینکه آلودگی، شلوغی و ازدحام ترافیک ناشی حضور ماشین، مجالی برای حضور افراد پیاده و تجربه و درک ارزش‌های فضا باقی نمی‌گذارد. مجموع عوامل مذکور سبب گشته بافت از درون تهی شده و خیابان و کالبد همجواری به مجموعه‌ای آشفته و نابسامان مبدل شوند و بدین ترتیب شرایط دشواری برای اصلاح فضایی خیابان پدید آمده است.

موقعیت خیابان مولوی

اهداف کلان

تاکید بر ویژگی‌های منحصر به فرد مکان و ایجاد بستر و زمینه لازم به منظور حفظ و انتقال ارزش‌های فضایی خیابان و افزایش احساس تعلق شهروندان
 افزایش مطلوبیت فضاهای پیاده شهری با به کارگیری اصول طراحی همه شمول
 تأکید بر وحدت و یکپارچگی اجزای مختلف سازنده فضا از طریق تدوین ضوابط هماهنگ‌کننده
 ارتقای امنیت اجتماعی و انحلال فضاهای جرم‌خیز و بی‌دفاع

شناخت محدوده

خیابان مولوی به عنوان یکی از محورهای ارتباطی شاخص مرکز شهر، با راستای شرقی-غربی و طول ۳۷۰۰ متر، در ضلع جنوبی مناطق ۱۱ و ۱۲ واقع شده است و جزئی از ساختار تهران قدیم را

تشکیل می‌دهد

این خیابان در سال ۱۲۷۰ ه.ش. که دیوارهای کهن شهر تهران به علت رشد و گسترش جمعیت فرو ریخته می‌شود و شهر از چهار سو گسترش می‌یابد و مساحت آن چندین برابر می‌گردد، در ساختار شهر تهران پدیدار می‌شود و به صورت یکی از اصلی‌ترین معابر شهر، دو دروازه گمرگ در غرب و خراسان در شرق را به هم وصل می‌کند. خیابان مولوی در مرز فضایی محلات سنگلج، بازار و چاله میدان قرار گرفته است. این محلات به عنوان اصلی‌ترین محلات تهران قدیم امروزه نیز ساختار خود را کمابیش حفظ کرده‌اند و جزء بافت‌های کهن و البته فرسوده تهران به شمار می‌روند. نزدیکی و ارتباط با بازار به عنوان ستون فقرات و مرکز اجتماعی و اقتصادی شهر از جمله مهم‌ترین عوامل تاثیرگذار در حیات خیابان مولوی و محلات مجاور به شمار می‌رود، که تا امروز نیز نقش ویژه‌ای در رونق و کارایی خیابان داشته است.

نشانه‌ها و مکان‌های معنی دار خیابان مولوی

موقعیت خیابان در استخوانبندی شهر تهران تا سال ۱۳۱۱ ه.ش.

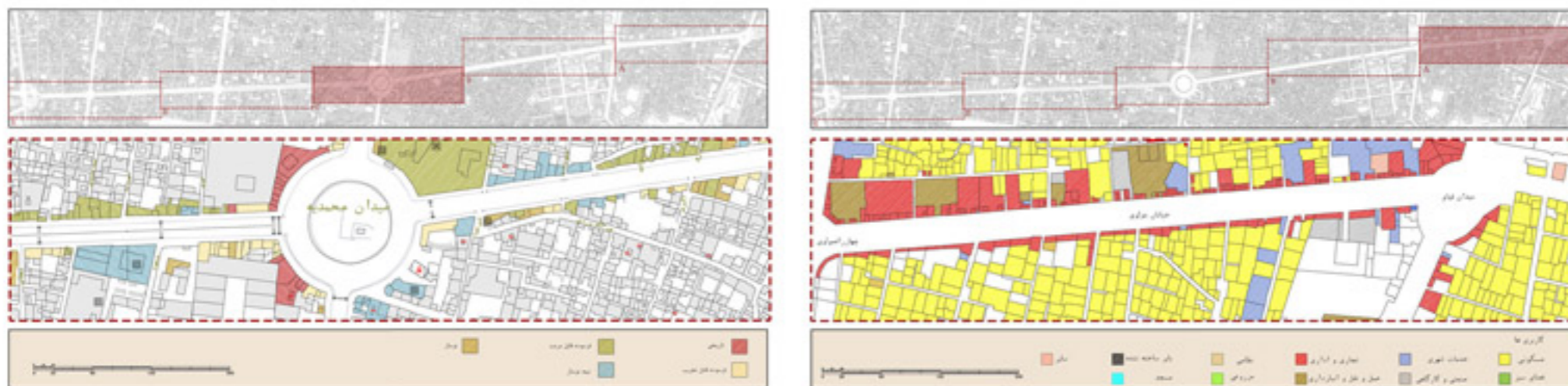
مطالعات اجتماعی-اقتصادی

معضلات اجتماعی موجود در بافت	اجتماعی-جمعیتی	اقتصادی

عمدتاً فعالیت‌های مختلف تجاری-خدماتی تشکیل می‌دهند که اغلب در مقیاس شهری عمل می‌کنند.

کاربری‌ها و ساختار فعالیتی خیابان

فعالیت‌های موجود در بدنه خیابان مولوی و حوزه فراگیر آن را

نمونه نقشه شناخت کیفیت ابنیه

نمونه نقشه شناخت کاربری‌های

شبکه دسترسی

اشغال سطح قابل توجهی از خیابان‌های فرعی و معابر پیاده، توسط وسایل نقلیه نشان دهنده ناکارمندی سیستم حمل و نقل موجود است. علت این امر را باید علاوه بر ضعف شبکه دسترسی در ظرفیت پایین پارکینگ‌های موجود و سهولت ورود به معابر در نبود موانع لازم فیزیکی و یا فقدان نظارت قانونی جستجو کرد. این مسئله خصوصاً در اطراف بازارهای سرپوشیده شدت بیشتری دارد به نحوی که ضمن ایجاد مشکل در حرکت عابرین پیاده، صورت ناهنجار و ناخوشایندی را پدید آورده است.

تقاطع‌ها و میادین

میادین قیام، محمدیه و رازی اگر چه به عنوان میدان نامیده می‌شوند، ولی در واقع عملکرد فلکه را دارند و این نام‌گذاری عمدتاً بواسطه سابقه ذهنی از عملکردی است که این فضاها در گذشته به عنوان محل اجتماع ایفا می‌کرده‌اند. اما با توجه به نیازی که در خصوص فضاهای جمعی وجود دارد و به علت فقدان فضاهای تعریف شده، در طول مسیر و به واسطه معنا و مفهومی است که از فضایی به عنوان میدان در طول تاریخ در اذهان جامعه وجود دارد، تجمع و تمرکز افراد در نزدیکی تقاطع‌ها و چهارراه‌های موجود صورت می‌گیرد، در حالیکه خاصیت تجمع‌پذیری میادین پس از ورود ماشین تقریباً از میان رفته و بسیاری از میادین موجود به گره‌های ترافیکی مبدل شده‌اند، که کارکرد اصلی آن‌ها تفرق ماشین است و ماهیت آن در تضاد با مفهوم تجمع عمل می‌کند. در نتیجه میادین به محل تمرکز همزمان پیاده و سواره مبدل شده‌اند و بدیهی است این اختلاط، سبب ایجاد مشکلات متعددی در این نقاط شده است.

سیما و منظر شهری

سیمای خیابان مولوی وضع آشفته و نابسامانی دارد. این امر چنانچه ذکر شد معلول عوامل متعدد اجتماعی، اقتصادی و

فرهنگی است که بازتاب آن در کالبد محصور کننده خیابان نمود یافته است. فرسودگی بناهای قدیمی، کیفیت نامطلوب ساخت و سازهای جدید و عدم ارتباط و هماهنگی میان اجزای سازنده بدنه از جمله مهم‌ترین مواردی است که سبب ایجاد آشفستگی و ناهنجاری سیمای خیابان شده است. شناسایی این عوامل با هدف ارائه راهکارهای لازم برای کنترل اقدامات بعدی و اصلاح تدریجی کالبد خیابان، انجام شده است.

فرسودگی کالبد: بررسی انجام شده نشان می‌دهد که مقدار قابل توجهی از ابنیه سازنده جداره خیابان فرسوده و متروکه‌اند. دلیل این امر مشکلات اقتصادی و موانعی است که بر سر راه نوسازی قرار دارد.

عدم وجود ارتباط و هماهنگی بین اجزاء سازنده کالبد معبر در نتیجه: به کارگیری مصالح ناهمگون: یکی از عوامل وحدت بخش خیابان مولوی استفاده از آجر در نمای اغلب ساختمان‌ها است، که این یکدستی در دهه‌های اخیر با بکارگیری مصالح ناهمگون در ابنیه نوساز، دچار آسیب فراوان شده است.

استفاده از سبک‌های معماری شتابزده و بی‌هویت در بناهای نوساز اختلاف ارتفاع اجزای سازنده بدنه: نبود ضابطه قطعی و روشن در خصوص ارتفاع ساختمان‌ها سبب ایجاد اختلاف طبقاتی و برهم خوردن پیوستگی بدنه خیابان مولوی شده است.

فقدان ارتباط میان ارکان افقی و عمودی سازنده نما در ابنیه مجاور انجام تغییرات نامطلوب در کالبد بناهای واجد ارزش: در بعضی موارد انجام اقدامات مرمتی ناشیانه، ارزش کالبدی ابنیه قدیمی را خدشه‌دار کرده است.

نصب انواع الحاقات همچون کانال‌های تاسیساتی، تابلوها و علائم تبلیغاتی: آشفستگی محیط به سبب وجود انبوهی از اطلاعات تبلیغی در واحدهای مختلف تجاری - خدماتی و نصب انواع الحاقات تاسیساتی

منظور کاهش تهدیدها و نقاط ضعف در جهت دستیابی به اهداف کلان طرح انجام می‌گیرد.

تحلیل مطالعات و ارائه راهبردها و راهکارهای پیشنهادی
ارائه راهبردها و راهکارهای پیشنهادی بر اساس تجزیه و تحلیل وضع موجود و با هدف بهره‌گیری از امکانات و نقاط قوت و به

در این راستا تلاش شده با تدوین رهنمودهای اجرایی، جریان نوسازی، بهسازی و بازسازی را در قالب ایجاد یک کل هماهنگ هدایت و کنترل نمود.

راهکارهای کالبدی		راهکار اجتماعی	
اصلاح الحاقات نما	حذف الحاقات نامناسب تدوین ضوابط در خصوص انواع تابلوها و الحاقات نما انجام پیش‌بینی‌های لازم برای نصب تاسیسات و تجهیزات مجاز در پشت بام به نحوی که سبب ایجاد اختلال در سیمای بدنه نشود	ثبات سکونت	افزایش و ایجاد مشارکت مردمی در امر بهسازی و نوسازی از طریق تعیین ضوابط و مقررات تشویقی تأمین تسهیلات اجتماعی و رفاهی
پیوستگی و تدلوم شکلی بدنه	کنترل تراکم، سطح اشغال و تعداد طبقات در چاربه سازنده کالبد خیابان و پافت همجوار اجتناب از ایجاد فواصل و بریدگی‌های متعدد در بدنه	اختلاط گروه‌ها و اقشار مختلف جمعیتی و سنی	تقویت حس تعلق به مکان از طریق تأمین فضاهای همگنی تعریف‌شده برای شکل‌گیری رویدادها و تعاملات اجتماعی و حفظ و تقویت نشانه‌های عینی و ذهنی
از میان بردن نشانه‌های فرسودگی در بدنه	بهسازی و نوسازی بناهای واجد ارزش بازسازی بناهای فرسوده و تخریبی	ایجاد امنیت	استقرار کاربری‌های متنوع در طول مسیر به نحوی که جذاب گروه‌های مختلف روشنائی کامل و متناسب با حرکت پیاده‌ها در تمامی بخش‌های خیابان توزیع متعادل کاربری‌ها و کثرت فعالیت‌های فعال در شب پرهیز از ایجاد گوشه‌های تاریک و مخفی در خیابان ایجاد امکان مراقبت و نظارت دائمی از طریق ایجاد کاربری‌های فعال در شب
ارتقاء ارزش‌های تاریخی خیابان	هماهنگی لاینه نوساز با بناهای واجد ارزش تاریخی و استفاده از ویژگی‌های شکلی لاینه واجد ارزش برای تدوین الگو و ارائه ضوابط ساخت و ساز حفظ و باز نمودن نقاط ارزشمند تاریخی و دارای ارزش هنری در چاربه خیابان و پافت همجوار ممانعت از انجام تغییرات غیراصولی در نماهای ارزشمند تقویت دید و دسترسی به بناهای تاریخی، مجموعه‌ها و مکان‌های شناخته شده و اجتناب از هرتنوع ساخت و ساز که دید به لاینه شاخص را مخدوش می‌کند مرمت بناهای واجد ارزش با حداقل دخالت کالبدی نورپردازی لاینه شاخص متنقله در طول شب استفاده از نمادهای معناتاری که بیانگر هویت و ارزش فضایی مکان باشد	ایجاد و تقویت کاربری‌های جذاب	راهکار فعالیتی استقرار کاربری‌های مرتبط با اوقات فراغت و تعریف ضوابط تشویقی برای ایجاد کاربری فرهنگی، آموزشی ایجاد تشکیلات ستادی جهت جذب سرمایه‌گذاری در مجموعه‌های گردشگری انتقال کاربری‌های ناهمگون و ناسازگار به خارج از محدوده شناسایی مکتهای مناسب جهت تیار واحدهای تجاری و ساماندهی تیارهای کنونی حفظ نام‌ها و لسانی قدیمی اعطای یارانه به کاربری‌های خاطره‌انگیز خیابان اطلاع رسانی و تبلیغات در مورد خاطرات واجد ارزش فضا
ایجاد وحدت و هماهنگی میان اجزای سازنده بدنه	ایجاد وحدت و هماهنگی در فضا - ایجاد ارتباط میان ارکان اصلی بناها (شامل ریتم‌های افقی مانند ترکیب لابه‌های افقی طبقات و بام، راستای قرارگیری بازشوها) و ریتم‌های عمودی مانند چرخه‌ها ارائه حداقل دو نمای پلاک مجاور، به جهت هماهنگی مطلوب نماها به‌نگام صدور پروانه	جلوگیری از تک عملکردی شدن عرصه خیابان	ایجاد کاربری‌های متنوع جذاب گروه‌های سنی و افراد متفاوت در طول مسیر
ایجاد تسهیلات لازم برای فراهم شدن شرایط آسایش	استقرار میلمان شهری مناسب و تأمین روشنائی فضا رعایت مقیاس انسانی در طرح فضا پیش‌بینی فضاهایی جهت مکث	معاصر سازی لاینه و مکان‌های تاریخی	فعال‌سازی لاینه ارزشمند تاریخی با استقرار فعالیت‌های فرهنگی و تفریحی

راهکار زیست محیطی و طبیعی		راهکار ترافیکی	
اصلاح و بهبود سیستم جمع آوری آب‌های سطحی	کاستن اثرات آلودگی	ممنوعیت پارک در پیاده‌رو توسط تمهیدات کالبدی و فیزیکی (با در نظر گیری شرایط عبور وسایل نقلیه در شرایط اضطرار)	انتظام بخشیدن به پارکینگ وسایل نقلیه
ارائه قوانین تشویقی و تنبیهی در دفع زباله و فاضلاب واحدهای مجاور خیابان		تعیین ساعت مجاز تخلیه و پارک‌گیری	
شناسایی واحدهای دارای حجم بالای دورریز جهت جایگذاری سطل‌های مکثیزه		ایجاد و تعریف محل‌هایی برای پارک مائین و موتور یا توجه به نیاز موجود	
کاستن اثرات آلودگی هوا و صدا با ایجاد فضای سبز در مرز معبر پیاده و سواره		شناسایی نقاط مناسب جهت ایجاد پارک‌های مورد نیاز راسته‌های تجاری همجوار خیابان	انتخاب فرمی ساده، معین و قابل پیش بینی
		پیش‌بینی فضای لازم برای عبور از محورهای منتهی به تقاطع را دارند	بسط و گسترش شبکه حمل و نقل عمومی
		ایجاد مرز فضایی توسط پوشش گیاهی	تعریف مرز فضایی بین معبر پیاده و سواره
		افزایش سطح پیاده‌رو از طریق پوشاندن سطح کف‌ها و جوی‌ها	

طرح و ضوابط اجرایی

ارائه طرح و ضوابط اجرایی در سه بخش به شرح ذیل ارائه شده است:

اقدامات پیشنهادی در خصوص بدنه خیابان

ارتقای کیفی کالبد سازنده جداره خیابان منوط به بهبود ابنیه موجود از یک سو و کنترل و هدایت ساخت و سازهای جدید به منظور جلوگیری از ناهنجاری ساختاری و ایجاد وحدت و

هماهنگی، از سوی دیگر می‌باشد. به عبارتی بهبود ساختار بدنه خیابان در قالب نوسازی ابنیه موجود و بازسازی و تدوین ضوابط و مقررات ساخت و ساز به منظور ایجاد وحدت و هماهنگی در کالبد سازنده جداره، در دراز مدت امکان‌پذیر می‌باشد.

اقدامات کوتاه‌مدت	اقدامات میان مدت	اقدامات بلند مدت
<ul style="list-style-type: none"> پاکسازی نمای ابنیه شامل: <ul style="list-style-type: none"> جمع‌آوری اجناسی که در خارج از محدوده تعریف شده واحدهای تجاری خدماتی، به نمایش گذاشته شده و ممنوعیت استفاده از فضای معبر جهت سرریز کالا پاکسازی شیمنووسی‌ها و جمع‌آوری الحاقات، علائم و تابلوهای واحدهایی که مغایر با ضوابط ارائه شده می‌باشند و طراحی و نصب مجدد آنها اصلاح رنگ‌های ناهماهنگ در اجزای نما که سبب ایجاد آشفتنی در سیمای بدنه شده است 	<ul style="list-style-type: none"> مرمت نمای ساختمان‌هایی که دچار فرسودگی شده‌اند (اقدامات مرمتی در ساختمان‌های ارزشمند، باید با حفظ اصالت بنا و با حداقل دخالت، انجام شود) مرمت آثار تاریخی و اختصاص کاربری مناسب جهت احیای کارکرد بنا، با غلبه کاربری‌های فرهنگی و تفریحی رشد مراکز فرهنگی- هنری و آموزشی از طریق اعطای تراکم تشویقی در صورت ایجاد کاربری فرهنگی، آموزشی ایجاد فضاهای جمعی با کارکرد فرهنگی و تفریحی انتقال کاربری‌های ناسازگار به خارج از محدوده طراحی و ساخت فضاهای مکث و گشودگی‌های فضایی 	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد وحدت و هماهنگی در طول خیابان از طریق رعایت ضوابط ارائه شده در اقدامات بازسازی و ساخت و سازهای جدید

ضوابط و دستورالعمل‌های پیشنهادی به منظور اصلاح روند موجود و کنترل اقدامات آتی در دو بخش به شرح ذیل تدوین شده است:

تدوین ضوابط ساخت و ساز در ابنیه سازنده جداره خیابان با هدف ایجاد وحدت و هماهنگی در دراز مدت
تدوین ضوابط مربوط به مشخصات تابلوها و دیگر عناصر الحاقی

با هدف تقلیل تاثیر وجودی تابلوها روی نمای ساختمان از طریق هماهنگی رنگ، شکل و تطابق محل نصب با خطوط اصلی نما می‌باشد. بر این اساس لازم است تابلوهای واحدهای تجاری و غیرتجاری در نقشه نمای ابنیه به عنوان بخشی از نما طراحی و پس از کنترل و تأیید کمیته فنی بررسی کننده اجرا شوند.

ضوابط ساخت و ساز در ابنیه سازنده جداره خیابان مولوی			
الزامات ارتفاع ساختمان	الزامات شکل ساختمان	نوع و رنگ مصالح نما	الزامات پیش‌آمدگی ساختمان

اقدامات پیشنهادی در خصوص کف خیابان

اقدامات پیشنهادی در خصوص کف معبر با هدف تامین آسایش عابرین پیاده در بخش‌های ذیل انجام شده است.

- افزایش سطح پیاده‌رو و رفع موانع و محدودیت‌های فیزیکی موجود در معبر
- اصلاح کفسازی و استقرار مبلمان شهری
- ایجاد و تعریف محله‌هایی برای پارک موتور و چرخ‌های دستی در محل‌های تخلیه و بارگیری
- اصلاح و بهبود سیستم جمع‌آوری آب‌های سطحی و پیش‌بینی ساز و کارهای مناسب جهت تصفیه و هدایت به مجراهای آبیاری فضاهای سبز خیابان
- پیش‌بینی فضای لازم برای عابرینی که قصد عبور از محورهای منتهی به تقاطع را دارند
- ایجاد مرز فضایی بین معبر سواره و پیاده، توسط پوشش گیاهی
- استفاده از کفسازی متفاوت در بخش‌های تاریخی به منظور تاکید و برجسته‌سازی فضاهای ارزشمند تاریخی

نمونه طرح کفسازی معبر

ارائه طرح در خصوص فضاهای جمعی

مطالعه در وضع موجود نشان می‌دهد، فضای باز تعریف شده و سازمان یافته‌ای که امکان سکون و آرامش را در میان شبکه شلوغ خیابان فراهم آورد، وجود ندارد و تجمعات افراد عمدتاً در مراکز مذهبی مانند مساجد، حسینیه‌ها و یا در مراکز فرهنگی و ورزشی، انجام می‌گیرد. اما باید توجه داشت خیابان مولوی به عنوان یکی از طولانی‌ترین معابر سطح شهر نیاز به فضاهایی دارد که در فواصل مناسب امکان مکث و توقف شهروندان را فراهم آورد. این گشودگی‌هایی فضایی که سبب ایجاد تنوع و تباین فضایی در طول مسیر می‌شوند باید به نحوی سازمان یابند که به تداوم فضایی کالبد خیابان خللی وارد نکند.

در این راستا موقعیت فضاهای جمعی در محل واحدهای تخریبی و متروک پیشنهاد شده است. این فضاها که معمولاً به علت نبود نظارت عمومی، خصوصاً در شب‌ها به گوشه‌ای تاریک و خلوت مبدل شده و زمینه شکل‌گیری انواع جرایم و بزهکاری‌ها را فراهم می‌آورند، فرصت مناسبی برای ایجاد فضاهای جمعی به

شمار می‌روند.

بدین ترتیب انتظار می‌رود با اجرایی شدن اقدامات پیشنهادی در هر بخش، توسط دستگاه و سازمان مربوطه و کنترل و هدایت روند ساخت و سازها، ارزش‌های فضایی محور حفظ و در طول زمان به تدریج ارتقاء یابد.

فهرست منابع

- پاکزاد، جهان‌شاه. ۱۳۸۶. راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران. تهران: انتشارات شهیدی: وزارت مسکن و شهرسازی، معاونت معماری و شهرسازی، توسلی، محمود. ۱۳۷۹. طراحی شهری خیابان کارگر. تهران: شرکت عمران و بهسازی شهری.
- حبیبی، سید محسن. ۱۳۸۶. مرمت شهری. تهران: دانشگاه تهران، موسسه انتشارات و چاپ.
- مهندسین مشاور هرم پی. ۱۳۸۹. گزارش ارتقای کیفی خیابان مولوی.
- مهندسین مشاور هرم پی. ۱۳۸۶. گزارش طرح منظر شهری محله توکل: منطقه ۱۵ شهرداری تهران.

فرصت‌های موجود برای ایجاد فضای جمعی

نمونه‌ای از معلود فضای مکث موجود در جداره خیابان